

УДК 347.9

DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2020.14.12>

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ПРАВОСУДДЯ ТА ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ ПІД ЧАС COVID

Каламайко Андрій Юрійович,
кандидат юридичних наук,
асистент кафедри цивільного процесу
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків, Україна)

COVID-19 порушив роботу не тільки сектора охорони здоров'я, а й системи правосуддя. Судам у всьому світі довелося швидко відреагувати на проблеми, пов'язані з пандемією, та віднесені до неї обмеження та потребу в соціальному дистанціюванні. Це створило значні проблеми для системи правосуддя, і такі проблеми, ймовірно, ще більш ускладняться в постпандемічну епоху. Стаття присвячена питанням переходу в глобальному вимірі судів від традиційних очних судових розглядів до онлайн-судових процесів (із використанням мережі Інтернет). Застосовуючи порівняльний підхід, буде проаналізовано, яким чином деякі країни дійшли такого переходу на онлайн-режим, зберігаючи водночас акцент на доступності правосуддя. Убачається, що способи врегулювання суперечок у режимі онлайн (ODR) можуть сприяти їх розв'язанню та водночас соціальному відчуженню в цій новій епісоді COVID. Швидкий перехід від традиційних судових процесів до онлайн-способу ще більше допоміг громадськості та юристам отримати доступ до системи правосуддя в деяких юрисдикціях навіть під час кризи. У світлі масштабів нещодавніх змін висловлювалися побоювання щодо спроможності судів впроваджувати новіші технології, а також щодо питань, пов'язаних із впливом нової онлайн-моделі здійснення правосуддя, особливо з боку бар'єрів для найбільш незахищених членів суспільства. Крім того, використання новітніх технологій у деяких судах поставило питання про те, чи відбивають результати, отримані завдяки цим нововведенням, значення поняття «правосуддя» в його традиційному розумінні. У статті стверджується, що судам слід використовувати новіші технології, які допомагають здійснювати судочинство, не забуваючи водночас про можливі технічні питання, які можуть вплинути на цілі правосуддя. Додатковий акцент зроблено на альтернативних методах врегулювання спорів і ODR в майбутньому, які допоможуть компенсувати ймовірне цунамі пов'язаних із COVID судових розглядів, які дозволять судам, лікарням, медичним працівникам і пацієнтам розв'язати суперечки справедливим, рівноправним та ефективнішим чином.

Ключові слова: судові інновації, вирішення спорів, електронний суд, альтернативні способи вирішення спорів, COVID-19.

DIGITIZATION OF JUSTICE AND ACCESS TO JUSTICE DURING COVID

Kalamaiko Andrii Yuriiovich,

PhD,

Assistant Professor at the Department
of Civil Procedure

(Yaroslav Mudryi National

Law University,

Kharkiv, Ukraine)

COVID-19 disrupted not only the health sector but also the justice system. Courts around the world have had to respond quickly to the pandemic and its limitations and the need for social distancing. This has created significant problems for the justice system, and such problems are likely to become even more complicated in the post-pandemic era. This article focuses on the transition in the global dimension of courts from traditional face-to-face trials to online trials (using the Internet). Using a comparative approach, it will analyze how some countries have moved to such an online transition, while maintaining an emphasis on access to justice. It is seen that online dispute resolution (ODR) methods can help resolve them and at the same time contribute to social exclusion in this new era of COVID. The rapid transition from traditional to online trials has further helped the public and lawyers to access the justice system in some jurisdictions, even in times of crisis. In light of the scale of recent changes, concerns have been expressed about the ability of courts to introduce newer technologies, as well as issues related to the impact of a new online model of justice, especially in terms of barriers for the most vulnerable. In addition, the use of new technologies in some courts has raised the question of whether the results obtained through these innovations reflect the meaning of the concept of “justice” in its traditional sense. This article argues that courts should use newer technologies to assist in the administration of justice, without forgetting possible technical issues that may affect the goals of justice. Additional emphasis is placed on alternative dispute resolution and ODR methods in the future to help offset the likely tsunami of COVID-related litigation, which will allow courts, hospitals, healthcare professionals and patients to resolve disputes fairly, equitably and more effectively.

Key words: judicial innovations, dispute resolution, electronic court, alternative dispute resolution, COVID-19.

Пандемія COVID-19 стала справжнім випробуванням для людства та яскраво продемонструвала наявні недоліки в багатьох сферах суспільного життя. І хоча предметом пильної уваги з боку засобів масової інформації став вплив пандемії на системи охорони здоров'я, сектор правосуддя теж потребує дослідження. Традиційні судові системи, засновані на застарілих технологіях, часто насилу справлялися зі світом, в якому вимагалось соціальне дистанціювання, віддалене розташування та електронний обмін документами. Водночас зміни, які були внесені в судовий сектор, не були однаковими. Це пояснюється тим, що в деяких юрисдикціях діють більш «сучасні» суди (які могли б більш ефективно використовувати сучасні технології), в той час як у багатьох місцях суди продовжують застосовувати підходи до судових розглядів, які існували десятиліттями (або навіть століттями).

В одних частинах системи правосуддя відзначалося зростання робочого навантаження, в той час як в інших – зниження. Наприклад, у секторі кримінального правосуддя зросла потреба в перегляді порядку звільнення під заставу й утримання під вартою для того, щоб скоротити кількість ув'язнених за можливості [1]. Водно-

час спостерігалось деяке скорочення цивілістичних процесів, оскільки економічна діяльність скоротилася.

Насправді можна вважати щасливим збігом обставин, що в короткостроковій перспективі потреба в судочинстві дещо знизилася, оскільки багато судів по всьому світу просто не змогли перейти на віддалений режим роботи. Цьому є дві причини. По-перше, багато судів не оцифровані й не мають електронної пошти та інших механізмів. Простіше кажучи, в багатьох випадках залишилась залежність від обміну паперовими документами. По-друге, до пандемії COVID-19 лише в поодиноких судах були засоби для проведення відеоконференцій як способу розв'язання питань, пов'язаних із проміжними або остаточними слуханнями. У відповідь на COVID-19 багато судів швидко впровадили допоміжні технології, які дозволяли проводити відеоконференції, а іноді й обмін документацією з використанням вебплатформ, що містять *Teams*, *Skype*, *Zoom*, *Google Hangouts* і *WebEx*. Деякі суди вже мають у своєму розпорядженні онлайнові системи подачі позовів і тому більшою мірою готові до віддаленої роботи. Однак іншим доводиться стикатися з труднощами, пов'язаними з проведенням відеоконференцій, включаючи проблеми, пов'язані з конфіденційністю даних і безпекою, а також з особливими труднощами, що виникають у зв'язку зі слуханнями за участю присяжних [2]. Зовнішні суди, в яких проводиться велика робота по здійсненню правосуддя, механізми врегулювання суперечок в режимі онлайн (далі – ODR) стають все більш важливим напрямком діяльності через збільшення затримок у багатьох судових системах.

Далі наводяться приклади, коли суди в усьому світі впровадили технології для підтримки роботи судів, з особливим акцентом на Китай і те, як китайські суди відреагували на проблеми, пов'язані з COVID-19. Автори повідомляють, що, незважаючи на значне зростання числа онлайнових справ у китайських судах, пов'язаний із цим тиск певною мірою компенсується стратегією країни по створенню системи «розумних судів». Однак незважаючи на значний прогрес, якого, як видається, відразу домоглися суди в усьому світі в справі прийняття онлайнової моделі розгляду справ, з боку доступу до правосуддя як і раніше існують значні проблеми. Останнім питанням, яке розглядається, є очікуване «цунамі» суперечок у період після пандемії [3], в тому числі в галузі охорони здоров'я, що виникають у зв'язку з COVID-19, а також впливи для країн, які найбільше постраждали від цього вірусу.

Суди й судді можуть використовувати технології для здійснення правосуддя, взаємодії з громадськістю та користувачами, а також для підтримки функцій сортування, розв'язання спорів, самопомоги й управління справами. Крім того, суди можуть використовувати можливості, що надаються технологією, для зміни методів роботи й функціонування судів, а також для зміни порядку проведення реформ. Однак дотепер більшість судів використовували технологію для відтворення наявних систем і процесів замість того, щоб зосередитися на реформуванні структур і процесів, що існують в системі правосуддя. У результаті багато судів і раніше нагадують суди минулого століття (та навіть позаминулого). Як зазначив на рубежі минулого століття один видатний колишній суддя Високого суду Австралії, «адвокат із часів Діккенса, завітавши в сучасний австралійський суд у звичайний день, побачив би відносно мало змін. Ті ж перуки й мантії. Дуже схожі основні процедури подання доказів і наведення аргументів. Більш довгі рішення: але все та ж структура фактів, права й висновків. І навпаки, уявіть здивування лікаря з лондонської лікарні середини минулого століття, блукаючого в електронному світі біперів і моніторів, комп'ютерних томографів, геномних тестів та автоматизованої діагностики сучасної австралійської лікарні. Ми домоглися прогресу в області права й в судах, в тому числі і за останні двадцять п'ять років. Але не так багато, як в інших професіях. Чи залишиться це так?» [4, с. 143]

Хоча пандемія COVID-19 привела до численних змін в тому, як діють суди, однак і досі багато судів у всьому світі продовжують вести процеси дуже схоже на те, як це було десятиліття або навіть століття тому. Іноді відзначається, що й судді, й суди неохоче йдуть на нововведення та можуть бути за своєю суттю консервативними. Однак між окремими суддями й судами існують значні відмінності в тому, що стосується судових підходів до технології.

Так, у Сполучених Штатах Америки Федеральний Окружний Апеляційний Суд всі справи, заплановані до розгляду в квітні, травні й червні 2020 року, проводив дистанційно, й сторони більше не повинні були подавати додаткові документи на паперових носіях, якщо вони були подані в електронному вигляді. Крім того, з метою сприяння застосуванню принципів відкритого судочинства Суд також забезпечував аудіодоступ до аргументів у прямому ефірі, а на вебсайті Суду щодня розміщувалася інформація про доступ до них. Судовими органами використовувалися різні технології конференц-зв'язку: AT&T Conferencing, Court Call, Skype for Business, Cisco Jabber і Zoom.

Верховний Суд Сполучених Штатів Америки, починаючи з травня 2020 року, заслухав усі усні аргументи дистанційно за допомогою телефонної конференції. Суд також забезпечив «пряму аудіотрансляцію аргументів для FOX News, Associated Press і C-SPAN», яка своєю чергою забезпечила «одночасну трансляцію усних аргументів для пошвавлення на різних медіаплатформах».

Кримінальний суд Нью-Йорку станом на 25 березня 2020 року провів усі кримінальні справи за допомогою технології відеоконференцзв'язку. Модель віртуального суду була впроваджена в кожному графстві з 6 квітня 2020 року з використанням аудіо-візуального й телефонного зв'язку, а також цифрового обміну документами. Головний суддя ДіФьоре заявив, що, незважаючи на поступове відкриття судів з липня 2020 року й далі, віртуальні операції будуть залишатися невіддільною частиною судових систем.

Апеляційний суд штату Нью Йорк 11 травня 2020 року направив в адвокатуру повідомлення про внесення змін до свого Регламенту із тим, щоб «вимагати, для клопотань і відповідей на юрисдикційні запити, уявлення в цифровому форматі через портал для завантаження файлів компаньйона». Апеляційний суд буде також приймати подання поштою та в електронній формі. Усні аргументи будуть як і раніше транслюватися по Інтернету в прямому ефірі до вересневої сесії.

Верховний Суд Онтаріо 2 квітня 2020 року скасував вимогу про подання документів у паперовій формі; підтвердив прийняття документів, підписаних електронним способом; дозволив електронне обслуговування документів у тих випадках, коли потрібне персональне обслуговування, та заслуховував справи практично по телефону або в режимі відеоконференції. Суд також передав фінансування міністерством посередницьких послуги в сімейних справах практично в розпорядження сторін.

Що стосується Азії, то Верховний Суд Індії постановив, що «важливі питання» заслуховуються за допомогою відеоконференцій, а терміни давності тимчасово припиняються Судом. У Катарі матеріали слухалися дистанційно з використанням технології відеоконференцій. Дубай із 19 квітня 2020 року проводив слухання в електронному вигляді через Microsoft Teams, що дозволяло заслуховувати сторони в режимі відеоконференції.

Високий суд Австралії постановив у справах, які розпочаті 1 січня 2020 року або пізніше, всі документи подавати в режимі онлайн, використовуючи портал Системи цифрового розміщення. Послуги секретаріату Суду надаються в режимі онлайн або по телефону; документи повинні подаватися до Суду в електронному вигляді; Суд тимчасово дозволяє ставити електронні підписи на документах.

Верховний Суд Північної Території Австралії вирішив всі досудові слухання проводити за допомогою аудіовізуального зв'язку або телефонної конференції. До впровадження Інтегрованої системи ведення справ «Одіссея» в жовтні 2020 року всі документи в цивільних справах будуть продовжувати подаватися в електронному вигляді.

Верховний Суд Нового Південного Уельсу з 24 березня 2020 року в справах, за винятком «виняткових обставин», заборонив особисті явки, а всі документи повинні були надаватися в електронному вигляді. Закон про докази (аудіо- і аудіовізуальним зв'язком) 1998 року (NSW) був змінений, щоб дозволити свідкам або юристам-практикам з'являтися в суді за допомогою аудіовізуальних або цифрових технологій, якщо суд дасть відповідну вказівку.

Верховний Суд Квінсленду вирішив, що сторони й фахівці-практики повинні були виступати тільки в тих випадках, коли це питання не могло бути «практично розв'язане по телефону або відеокамері».

У Верховному Суді Вікторії цивільні позови заслуховувалися дистанційно за допомогою WebEx, Skype або Zoom, а також кримінальні справи були заслухані за допомогою WebEx або наявної технології відеозв'язку. Крім того, документи подавалися в Суд в електронному вигляді, й із метою полегшення віддаленого доступу Суд приймав письмові свідчення без присяги за умови, що вони відповідали певним вимогам, опублікованим на вебсайті Суду.

У Великобританії був створений «Суд у сімейних справах із віддаленим доступом», який дозволив проводити слухання практично з використанням, наприклад, Skype for Business. Ці віддалені слухання були підтримані технологією «e-bundling» шляхом впровадження хмарної відеоплатформи в липні 2020 року в залах судових засідань у цивільних, сімейних і кримінальних справах. Ця платформа дозволяє суддям і сторонам отримувати доступ до документів, які подаються в електронному вигляді.

Італійський Верховний суд спочатку повністю припинив всю судову діяльність. Однак станом на 16 квітня 2020 року було реалізовано «заходи з електронного судочинства для будь-якого виду судової діяльності, як цивільної, так і кримінальної». Відповідно, такі питання розв'язуються виключно на «захисених онлайн-платформах», що дозволяє сторонам виступати за допомогою технології відеоконференцій.

У Британській Колумбії в Канаді трибунал із розв'язання цивільних спорів (далі – CRT) є трибуналом по врегулюванню суперечок у режимі онлайн, який розглядає, зокрема, прості питання, пов'язані з тілесними ушкодженнями, зайнятістю, будівництвом і майном. Заявники подають онлайн-заяву на дозвіл їх спору в CRT. Потім система автоматично класифікує суперечку й надає заявникам необхідні документи для подачі позову. Після цього сторони можуть подавати подання та докази для оцінки членами суду в режимі онлайн. Дійсно, якщо потрібно усне слухання, воно проводиться через Skype.

Хоча CRT діяв до COVID-19, його суто цифровий характер дозволив йому «залишатися повністю працездатним» із моменту спалаху.

Пекінський інтернет-суд є одним з трьох «віртуальних судів» у Китаї. Ці суди займаються тим, що називається «електронними судами»: процедури «судового розгляду», які дозволяють проводити весь процес судового розгляду від «подачі заяви до ухвалення рішення та посередництва» в режимі онлайн. Система функціонує 24 години на добу й після пандемії розслідує процедури, спрямовані на «встановлення протоколів судових розглядів у режимі онлайн в кіберпросторі».

Цей суд також має те, що називається «пересувний мікросуд». Це дозволяє сторонам виступати через WeChat – провідну соціальну медійну платформу Китаю. Це особливо корисно для осіб, які не мають легкого доступу до комп'ютера під час спалаху COVID-19 [5].

Таким чином, значне число судів у всьому світі у відповідь на COVID-19 у терміновому порядку перейшли на онлайнний режим. Однак, незважаючи на загальні переваги продовження надання судових послуг, використання Інтернету й інших онлайн-технологій в системі правосуддя породило цікаві питання, що стосуються впливу на право доступу до правосуддя, право на справедливий судовий розгляд і на відправлення правосуддя в більш широкому плані. Зокрема, право на доступ до правосуддя є одним з основоположних принципів міжнародного права прав людини й невіддільною частиною верховенства права й принципу рівності перед законом [6; 7].

Принцип доступу до правосуддя розглядається як всеосяжний принцип, який повинен тлумачитися в контексті з іншими правами в Конвенції. Доступ до правосуддя також стосується ряду інших прав, включаючи право на доступ до процедур, інформації та місць, що використовуються в процесі здійснення правосуддя, а також право на розгляд справи без невинувинуваної затримки. Таким чином, воно повинно враховуватися у всіх способах розв'язання спорів і дотримуватися в тих державах, які ратифікували закони про права людини.

У зв'язку із цим, хоча стаття і присвячена насамперед організації судочинства, важливо відзначити, що в багатьох країнах суди вже не сприймаються як епіцентр системи правосуддя. Хоча очевидно, що суди відіграють найважливішу роль у підтримці верховенства права, а також у забезпеченні прав, реальність така, що більшість людей, які знаходяться в спорі, розв'язують свої суперечки до початку судового розгляду й часто використовують для цього форми альтернативного розв'язання спорів (ADR) або врегулювання суперечок у режимі онлайн (ODR). Дійсно, в багатьох країнах процедури санкціоновані до початку судового розгляду, а після того, як розгляд все-таки починається, передача справи на врегулювання в режимі ADR також часто є обов'язковою. Такі процеси також є частиною рівняння доступу до правосуддя, та в цілому адаптація системи правосуддя в епоху COVID19 була дещо менш проблематичною в деяких правових системах почасти тому, що у зв'язку з ODR вже спостерігається певний розвиток і зростання.

У результаті пандемії деякі суди в усьому світі були змушені повністю закритися [8], в той час як інші (включаючи Європейський суд із прав людини) тимчасово скоротили своє робоче навантаження, займаючись тільки «найважливішими» або «високопріоритетними» випадками. Значення того, що є істотним випадком, в різних юрисдикціях було різним. Наприклад, в Англії та Уельсі королівські суди класифікували невідкладні справи як справи, що вимагають прийняття рішення протягом тижня та є «істотними в інтересах правосуддя» [9]. Прийнявши технологію та визначивши пріоритетність справ на основі «невідкладності», багато судів змогли продовжити свою роботу, тим самим забезпечивши право доступу до правосуддя в цих екстрених випадках. Проте зберігаються значні побоювання у зв'язку зі збільшенням числа нерозглянутих справ і тривалими термінами очікування судових засідань у всьому світі. Це особливо стосується тих випадків, коли окремі особи не можуть скористатися належними засобами правового захисту або відстоювати свої основні права, зокрема право на свободу за допомогою Habeas Corpus, або коли ув'язнений має право на дострокове звільнення. Судові розгляди за участю присяжних також припинилися в багатьох юрисдикціях, і це мало різні наслідки. У деяких юрисдикціях, де більш поширені судові процеси тільки за участю суддів, вплив було не таким значним. В юрисдикціях, що включають деякі суди США, вплив був руйнівним із боку доступності судових слухань.

Крім значних затримок і періодів очікування, деякі групи громадян також будуть у непропорційно великій мірі зворушені закриттям судів або переходом на онлайнні

способи доставки. Жінки, діти, особи, які перебувають в установах із надання притулку або в центрах утримання під вартою, а також інваліди вже стикаються зі значними проблемами під час відстоювання своїх прав, і ці проблеми, цілком ймовірно, ще більш загостряться в нинішніх умовах. Тому в процесі розгляду ролі технологій для підтримки судових органів і сприяння функціонуванню судової системи особлива увага повинна приділятися конкретним бар'єрам, які можуть перешкоджати повному включенню та участі сторін, від яких вимагається участь в онлайнівій справі.

Як і в інших частинах світу, Китай зіткнувся з проблемами, викликаними пандемією, та пов'язаними з ними заходами із соціального відчуження, в тому числі з тим, як забезпечити право людей на доступ до правосуддя. Необхідність нормального функціонування системи правосуддя в країні підкреслюється особливою ситуацією в Китаї, де судді вже були перевантажені до пандемії через збільшення числа справ у зв'язку з великою кількістю населення та недавнім збільшенням обсягу роботи, викликаним зміною економічних і ділових умов. [11]. Крім того, багато послуг по ADR і ODR в Китаї пов'язані із судовою системою та не існують на зовнішній основі (на відміну від ситуації в таких юрисдикціях, як Австралія).

Одним з основних заходів, прийнятих у Китаї, є переведення судових процесів (включаючи реєстрацію справ, вручення судових документів, обмін доказами, слухання, ухвалення рішення та навіть забезпечення його виконання) в режим онлайн в цілях сприяння розширенню доступу до правосуддя. Натепер такі механізми добре розроблені в порівнянні з іншими судовими органами. Наприклад, за даними Верховного народного суду Китаю, в період з 3 лютого по 30 квітня 2020 року по всій країні було порушено 5,579 млн справ, з яких чверть була передана в електронному форматі, що на 24 відсотки більше за порівняно з тим же періодом 2019 року. Крім того, 16,60 відсотка з 1,51 мільйона слухань за цей час було проведено дистанційно, що на 943 відсотка більше в порівнянні з тим же періодом 2019 року [12].

Передбачається, що готовність китайських судів до викликів, які виникають у зв'язку з пандемією, є результатом стратегії побудови системи «розумних судів» шляхом використання технологічних інновацій для надання «швидких» і «справедливих» послуг своїм громадянам. Поняття «розумний суд», вперше офіційно висунуте головою КПК в 2016 році, не належить до одного конкретного суду. Швидше, цей термін належить до «організаційної, конструктивної та операційної моделі народних судів, заснованої на передових інноваціях із метою досягнення справедливої судової системи й справедливості для людей шляхом підтримки онлайн-сервісів інтелектуальних судів протягом усього процесу розв'язання спорів у прозорому середовищі» [13]. Характеристики інтелектуального суду містять «забезпечення справедливості й ефективності судової системи й підвищення довіри до судової системи, вилучення максимальної вигоди з технологій, включаючи Інтернет, хмарні обчислення, великі дані й ШІ, сприяння модернізації судової системи й можливостей Китаю, а також досягнення високоінтелектуального функціонування та управління народними судами» [14]. Повідомлялося, що до червня 2019 року в Китаї сформувалася система «Розумний суд», яка відповідно до закону [15] надає загальнодоступні онлайн-послуги в рамках всього процесу.

Розумний суд має на увазі, що правосуддя може бути реалізовано через онлайн-портали, й ці портали в основному беруть форму вебплатформ для судових розглядів. Наприклад, Високий народний суд Чжецзян у Східному Китаї створив всеосяжну онлайніву платформу для надання сторонам онлайнівого доступу до послуг без необхідності звертатися до суду для подачі позову. Ця платформа також дозволяє проводити слухання в режимі онлайн (за допомогою відеоконференцій) після того,

як сторони увійдуть у систему з присвоєним їм «кодом судового процесу». Як зазначалося вище, після спалаху COVID-19 на віддалені слухання припадає значна частка всіх судових розглядів в Китаї в контексті заходів із подолання соціального відчуження. Серед них першим судовим розглядом із використанням відеоконференцій, пов'язаних з пандемією, стала справа про шахрайство, яка була проведена 7 лютого в місцевому суді в провінції Цзянсу. Обвинувачений був звинувачений у заробітку на неправдивій обіцянці поставити певну кількість хірургічних масок для обличчя. Судовий процес проводився дистанційно за участю суддів, прокурорів, підсудного й адвокатів захисту, які засідали в чотирьох різних місцях. Очевидно, що підхід до слухань у режимі онлайн дозволив своєчасно завершити цю справу, уникаючи водночас на тривалі проміжки часу тримання обвинуваченого під вартою.

На додаток до вебплатформ китайські суди також розробили прикладні програми в галузі правосуддя ("apps", «додатки»), які полегшили доступ до правосуддя, особливо для молодих людей, які звикли користуватися мобільними телефонами для проведення різних повсякденних заходів. Наприклад, СТС розробив додаток «Мобільний мікросуд» і із серпня 2018 року поширив його в усіх судах країни. Ця програма дозволяє користувачам здійснювати онлайнкову подачу документів, дистанційно відвідувати суд, обмінюватися доказами в режимі онлайн та інші пов'язані із цим судові функції. Згідно з даними СПС, під час пандемії (і до 31 березня) загальне число користувачів цього додатка досягло 1,39 мільйона, й тільки в березні було зареєстровано 390 000 нових користувачів, що на 86,78 відсотка більше в порівнянні з лютим [16].

Як зазначалося вище, пандемія змінила порядок роботи китайських судів під час глобальної кризи в галузі охорони здоров'я, та китайська судова система відреагувала на ці проблеми шляхом подальшого заохочення онлайнкових судових процесів, тим самим зводячи до мінімуму збої в роботі й зберігаючи право на доступ до судів. Але ці підходи викликають стурбованість. Наприклад, через бюджетні проблеми деякі місцеві суди відстали в плані інфраструктури, й вони не змогли надати «ефективні» онлайнкові послуги, як це очікувалося. У зв'язку із цим виникає питання про те, чи користуються всі в Китаї рівним доступом до правосуддя [17]. Аналогічна проблема нерівномірності також посилила «цифровий розрив», який існує між міськими й сільськими районами, а також між старшим і молодим поколіннями. Наприклад, Управління кіберпростору Китаю відзначило, що станом на березень 2020 року в країні налічувалося 496 мільйонів осіб (які в основному проживають у віддалених районах і належать до вікової групи 50 років і старше), які не користувалися Інтернетом через неписьменність і з інших причин [18].

Ще одна проблема, пов'язана з технологічними інноваціями, виходить за рамки рівня «доступу» до правосуддя та за своєю суттю має відношення до якості судових послуг. По суті, питання полягає в тому, чи може використання технології та алгоритмів штучного інтелекту в судових системах дати «справедливі» результати. Наприклад, Вищий народний суд Пекіна розробив додаток «Мікросудовий розгляд у Пекінському суді», за допомогою якого користувачі можуть оцінити, чи зможуть вони виграти в 15 видах справ (включаючи роздільне проживання, успадкування, оренду, працевлаштування і так далі) в судовому розгляді, вклавши деяку основну інформацію про суперечки. Потім система буде оцінювати представлені дані разом з іншими факторами, включаючи витрати, потенційний збиток репутації в разі судового розгляду і так далі, й складати рекомендований звіт про те, чи слід користувачам вдаватися до судового розгляду або інших процесів врегулювання суперечок. Незважаючи на свою корисність із боку «освіти» або «інформування» користувачів про основні правові знання, залишається неясним, яким чином надана інформація використову-

ється та розраховується за допомогою вбудованого алгоритму, й тому достовірність рекомендації сумнівна [19].

На закінчення слід зазначити, що під час прийняття заходів у відповідь на COVID-19 різні юрисдикції були змушені гармонізувати конкуруючі права й інтереси, включаючи право на найвищий досяжний рівень здоров'я та право на доступ до правосуддя. У деяких правових системах наявність варіантів ODR в поєднанні із швидким переходом на відеоконференції означало, що затримки в цих правових системах були не такими значними. У тих правових системах, де вже існують онлайнві суди, які можуть містити ODR, оцифровку й онлайнві варіанти слухань (наприклад, у Китаї), такі варіанти стали більш широко використовуватися. Однак у деяких місцях застарілі судові системи й відсутність розвиненої системи ODR і ADR означають, що співмірні й розумні відповіді неможливі.

У судах, де технологія була доступна й придатна для використання, суддям не завжди надавалась підтримка для виконання їх ролі в режимі онлайн. Це вимагає відповідної підготовки співробітників судових органів із тим, щоб вони могли належним чином використовувати ці технології та проводити слухання без збоїв [20]. Суддям, можливо, також буде потрібно зрозуміти, які проблеми виникають у зв'язку з новими технологіями та яким чином надавати підтримку більш вразливим учасникам судових процесів, в яких можуть виникнути особливі проблеми з доступом до технологій та їх використанням (включаючи підтримку доступу до юридичних консультацій і безкоштовну допомогу перекладача в тих випадках, коли особа не може розуміти мову суду або говорити на ньому).

Як вже говорилося, термін «доступ до правосуддя» містить поняття про те, що доступ до судів і суддів буде надаватися без невинуватої затримки. Для того щоб відреагувати на можливий «судовий бум» в постпандемічну епоху, судам у всьому світі необхідно терміново розробити відповідні стратегії. Крім широкого використання технологій для підтримки судових послуг, для юрисдикцій було б доцільно скоротити затримки шляхом подальшого заохочення громадян до участі в процесах альтернативного розв'язання спорів (ADR) замість проведення традиційних судових розглядів у судах.

Хоча все ще ведуться деякі дискусії про те, чи можуть процеси ADR приводити до «справедливих» результатів так само, як традиційні судові процеси [21], деякі країни (включаючи Канаду) вже закликали людей розглянути питання про ADR, щоб уникнути значних затримок і витрат [22]. Цьому є чималі переваги, оскільки використання технологій набагато ширше поширене в рамках ADR і ODR. Крім того, більшість процесів ADR забезпечують більшу гнучкість у порівнянні з традиційними судовими слуханнями й можуть бути більш економічними й ефективними з боку витрат. Уже давно стало ясно, що змагальні моделі правосуддя, що віддають перевагу традиційним судовим системам, застаріли. У зв'язку із цим пропонується, що ADR і ODR можуть забезпечити значні переваги й вигоди в цьому новому світі, особливо як засіб реагування на ймовірне зростання числа суперечок, пов'язаних з охороною здоров'я [23].

Кілька коментаторів прогнозують, що цунамі суперечок, ймовірно, відбудеться в постпандемічний період, уважно стежачи за «хвилями» інфекції, та є деякі свідчення того, що це вже відбувається [24]. Наприклад, у США вже зросла кількість спорів про медичне страхування та суперечок, пов'язаних із медичним обслуговуванням, можливо, у зв'язку з наявною раніше нерівністю в області охорони здоров'я, такою як відсутність безкоштовної системи державної охорони здоров'я або адекватного страхового покриття. Хоча ступінь, в якій така нерівність корелює зі збільшенням кількості позовів, неясна, вартість ліків та охорони здоров'я в США, як стверджується, є однією з основних

причин для подачі позовів про особисте банкрутство. У нинішніх умовах це ще більше посилюється історичним рівнем безробіття у світі COVID-19 і ситуацією з працівниками, хто втратив медичну страховку через своїх роботодавців. У разі, якщо вони потребують стаціонарного лікування чи догляду, існує ризик того, що вони можуть зіткнутися зі значними економічними труднощами й будуть змушені подати заяву про банкрутство або, в разі необхідності, шукати альтернативний варіант дій у рамках закону.

Висновки. Нинішні масштаби кризи в галузі суспільної охорони здоров'я зажадали від країн розробки новаторських відповідних заходів щодо захисту права людей на здоров'я шляхом встановлення правил соціального дистанціювання під час одночасного забезпечення поваги інших прав людини, включаючи доступ до судових послуг і правосуддя в більш широкому сенсі. Суди були змушені швидко адаптуватися до цієї нової ситуації, та в багатьох країнах для «підтримки» роботи судів і процесів розв'язання спорів використовувалися більш сучасні технології (такі як Інтернет, штучний інтелект і так далі). Незважаючи на переваги надання більш широкого доступу до правосуддя, зумовлені технологічною інновацією, існують побоювання з приводу використання таких технологій у системі правосуддя, в тому числі з приводу того, як захистити права вразливих соціальних груп і впоратися з порушеннями правосуддя, викликаними деякими нововведеннями. Крім того, необхідно, щоб судді мали доступ до підтримки або ресурсів для продовження своєї роботи в цифровий час, що ускладнюється глобальною кризою в галузі охорони здоров'я. Саскінд раніше відзначав, що ми повинні вирішувати, чи є суд місцем або послугою, і це питання зараз як ніколи актуальне [25]. Напередодні постпандемічного періоду, ймовірно, відбудеться бум спорів, пов'язаних із COVID-19, і, можливо, державам необхідно буде розглянути, крім введення спеціального законодавства про імунітет від відповідальності й медичної недбалості, підходи до ADR і ODR, а також технологічні інновації для забезпечення доступу людей до послуг правосуддя, особливо в суперечках, пов'язаних із COVID-19.

Список використаних джерел:

1. Cooper A. Coronavirus prompts surge in number of people seeking bail. *The Age*. 2020 May 10. URL: <https://www.theage.com.au/national/victoria/coronavirus-prompts-surge-in-number-of-people-seeking-bail-20200508-p54r4g.html>.
2. Sourdin T, Zeleznikow J. Courts, Mediation and COVID-19. *Australian Business Law Review Forthcoming*. 2020. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=359591.
3. Dyess C. The Coming Tsunami of Employment-Related COVID-19 Litigation. *New York Law Journal*. 2020, April. URL: <https://www.law.com/newyorklawjournal/2020/04/21/the-coming-tsunami-of-employment-related-covid-19-litigation/?sreturn=20200519091735>.
4. Kirby M. The Future of Courts – Do They Have One? *Journal of Law, Information and Science*. 1998. No. 9 (2). P. 141.
5. Sourdin T, Judges, Technology and AI, Edward Elgar, Forthcoming 2021. URL: <https://www.cyberjustice.ca/en/2020/10/29/web-conference-reimagining-justice-with-ai-technology/>.
6. Сакара Н.Ю. Проблема доступності правосуддя у цивільних справах : монографія. Харків : Право, 2010. 256 с.
7. Цувіна Т.А. Право на суд у цивільному судочинстві : монографія ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Слово, 2015. 281 с.
8. Law360 Staff. Coronavirus: The Latest EU Court Closures And Restrictions. 2020 Jun 23. URL: <https://www.law360.com/articles/1253873/coronavirus-the-latest-eu-court-closures-and-restrictions>.

9. Dawuni J. The Gendered Face of COVID-19: Women and Access to Justice. 2020. URL: <https://www.unodc.org/dohadeclaration/en/news/2020/04/gendered-face-of-covid19-women-and-accessto-justice.html>.
10. Supreme People's Court Work Report. Addressed to the National People's Congress by Chief Justice Qiang Zhou. 2020 May 25. URL: <http://www.court.gov.cn/zixun-xiangqing-231301.html>.
11. Chief Justice Zhanguo Li. 2018 January 27. URL: http://www.zjsfgkw.cn/art/2018/2/12/art_420_405.html.
12. Gao S. Summary of Innovative Practice of Internet Judiciary during the Pandemic. *People's Court Newspaper*. 2020 Mar 12. URL: http://rmfyb.chinacourt.org/paper/html/2020-03/12/content_165990.htm.
13. Supreme People's Court, Opinion on Accelerating the Building of Smart Court. April, 2017. URL: <http://gongbao.court.gov.cn/Details/5dec527431cdc22b72163b49fc0284.html>.
14. Supreme People's Court Work Report. Addressed to the National People's Congress by Chief Justice Qiang Zhou. 2016 March 13. URL: <http://www.court.gov.cn/zixun-xiangqing-82592.html>.
15. Supreme People's Court. Chinese Courts and the Internet Judiciary. 2019 December 4. URL: <http://english.court.gov.cn/pdf/ChineseCourtsandInternetJudiciary.pdf>.
16. Sun H. Judicial Services at Hand. *People's Court Newspaper*. 2020 May 7. URL: http://rmfyb.chinacourt.org/paper/html/2020-05/07/content_167769.htm.
17. Wu T, Chen M. The Building of Smart Court – Value and Design. *Social Sciences*. 2019. No. 5. P. 106–107. See also: Lou B. Informationalisation of People's Courts: Reflections and Prospects. *Journal of China Three Gorges University*. 2017. No. 2. P. 75–81.
18. Cyberspace Administration of China. The 45th China Statistical Report on Internet Development. 2020 April 28. URL: http://www.cac.gov.cn/2020-04/27/c_1589535470378587.htm.
19. Xu J. Jurisprudential Reflections on Smart Court. *Law Science*. 2017. No. 3. P. 59–63.
20. McNamara DM. Building a collaborative approach to policing in an age of disability human rights law. *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing Forthcoming*. 2020. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/jpm.12609>.
21. Sourdin T. A Broader View of Justice? *Resolving Civil Disputes* / M. Legg. LexisNexis Australia. 2016. P 19–36.
22. Kramer X. Access to justice in times of corona. *Conflict of Laws*. 2020 Apr 7. URL: <https://conflictoflaws.net/2020/access-to-justice-in-times-of-corona/>.
23. Balcerzak G.A, Leonhardt K.K. Alternative Dispute Resolution in Healthcare. *Patient Safety and Quality Healthcare*. 2008. P. 44–48.
24. Dentons Rodyk. Legal issues arising from the effect of the COVID-19 pandemic on healthcare infrastructure. 2020 Apr 27. URL: <https://dentons.rodyk.com/en/insights/alerts/2020/april/27/legal-issues-arising-from-the-effect-of-the-covid-19pandemic-on-healthcare-infrastructure>.
25. Susskind R. *Online Courts and the Future of Justice*. Oxford: Oxford University Press, 2019. 398 p.